

**Missionair Kerk-zijn:
Een weg van ontmoeting, getuigenis en dienst
in de geest van paus Franciscus**

P. Théogène Havugimana

Het kan decennia, soms zelfs eeuwen duren voordat historici en theologen het eens worden over hoe de nalatenschap van een paus moet worden beoordeeld. Hoe paus Franciscus uiteindelijk herinnerd zal worden, zal dus de toekomst moeten uitwijzen. Sommigen beschrijven hem als een herder die “de geur van de schapen heeft”¹, anderen als een “paus van de periferieën”² of een “stem voor de stemlozen”³, of “een held”⁴ en een kampioen van een cultuur van ontmoeting. Meer dan eens schudde ik zijn hand tijdens zijn jaarlijkse audiëntie bij de nationale directeuren van de Pauselijke Missiewerken (PMW). Zijn vriendelijk handschudden werd altijd gevolgd door een heel kort maar krachtig woord. Zo’n gedenkwaardig kort moment van ontmoeting was zeer krachtig voor mij die op zoek was naar eenvoudige maar effectieve manieren om mijn missionaire roeping te vervullen. Franciscus’ inclusieve visie op de missie van de Kerk is expliciet: de Kerk moet veranderen. En als we willen voorkomen dat we een gemeenschap van mooie maar lege kerken worden, moeten we onze gewoontes veranderen.

Franciscus kan worden omschreven als een man met een sterke wens om een vernieuwde missionaire en synodale Kerk te zien. Hij wist echter dat een echte en ware verandering niet zomaar op één dag geklaard wordt. Wat echter nu al duidelijk is, is dat paus Franciscus de Kerk opnieuw heeft willen oriënteren op haar missionaire identiteit. Voor hem kan de Kerk niet naar binnen gericht leven. Zij moet naar buiten gaan, mensen ontmoeten in hun dagelijks leven, en het Evangelie verkondigen door woorden én door daden. Paus Franciscus heeft dit sterk benadrukt in zijn visie op een “missionaire Kerk”: een Kerk die dicht bij mensen staat, vooral bij wie kwetsbaar of vergeten is. De synode over synodaliteit werd voor hem de kairos, de door de Geest gegeven tijd, die de Kerk oproept zich te bekeren, haar missionaire identiteit te herontdekken en haar manier van doen te hervormen door te luisteren en door medeverantwoordelijkheid.

In deze lezing wordt aandacht besteed aan vijf centrale elementen van de visie van paus Franciscus:

- (1) de Kerk is van nature missionair,
- (2) missionaire bekering is noodzakelijk voor vernieuwing,
- (3) iedere gelovige is geroepen missionaris te zijn,
- (4) een missionaire Kerk gaat naar de periferieën,
- (5) synodaliteit is de weg die de Kerk vandaag moet volgen.

1. De Kerk is van nature missionair

Paus Franciscus heeft het zwaartepunt van het kerkelijk leven opnieuw verlegd naar de missie. Hij spreekt vaak over missie als de “zuurstof van het christelijk leven.”⁵ Zonder missie verliest het christelijk leven zijn vitaliteit. Missie, hierbij strikt begrepen als evangelisatie, werd de belangrijkste prioriteit van zijn pontificaat. In zijn belangrijke apostolische exhortatie *Evangelii Gaudium* (2013), over de verkondiging van het Evangelie in de wereld van vandaag, schrijft paus Franciscus dat evangelisatie niet zomaar één activiteit van de Kerk is. Evangelisatie is het hart van de identiteit van de Kerk. De Kerk is missie. Paus Franciscus heeft een duidelijke visie op de Kerk, “die haar oorsprong vindt in Gods vrije en liefdevolle initiatief.”⁶

¹ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 24.

² Samasumo, “Pope Francis.”

³ Apanews, “Voice for the Voiceless.”

⁴ Jumbam, “Pope Francis, Hero of Africa.”

⁵ Falasca, “Mission, Pope Francis’ ‘Main Road.’” Stefania Falasca presenteert haar boek, geïnspireerd op haar interview met paus Franciscus. Cf. Falasca, *Papa Francesco*.

⁶ Franciscus, “*Evangelium Gaudium*,” 111.

Paus Franciscus bouwt voort op de leer van zijn voorgangers en benadrukt dat evangelisatie centraal staat in het leven van de Kerk. In continuïteit met het Tweede Vaticaans Concilie en de exhortatie *Evangelii Nuntiandi* van paus Paulus VI herhaalt hij dat de roeping en de vreugde van de Kerk is om te evangeliseren. De Kerk is niet alleen een hiërarchische instelling, maar vooral het volk van God dat samen op weg is.⁷ Door evangelisatie zet zij de zending van Christus voort. Deze zending komt voort uit de opdracht van Jezus om alle volkeren tot zijn leerlingen te maken (Mt 28,19–20). Daarom is de Kerk missionair: zij bestaat omdat Christus zijn leerlingen heeft gezonden.

De missie van de Kerk is geen menselijke strategie. Zij is een antwoord op de roeping om Gods boodschap te verkondigen. Paus Franciscus benadrukt dat de Kerk evangeliseert omdat zij eerst zelf door Christus is ontmoet. Net zoals bij Paulus, die naar de heidenen werd gezonden, begint de missie met een ontmoeting met de verrezen Christus. Die ontmoeting wekt geloof en zet mensen ertoe aan te getuigen van wat zij met de Heer hebben ervaren. In de allereerste zin van zijn *Evangelii Gaudium* zegt hij: “De vreugde van het evangelie vervult het hart en het hele leven van hen die Jezus ontmoeten.”⁸

Een sleutelbegrip in het pontificaat van paus Franciscus is ontmoeting. Het christelijk geloof begint niet met een doctrine of een morele regel, maar met een ontmoeting met Christus. Ontmoeting is een belangrijk thema in de visie van paus Franciscus op de Kerk. In de encycliek *Lumen Fidei*, geschreven in het kader van het Jaar van het Geloof, zegt hij dat geloof begint met een ontmoeting met Gods liefde. Door die ontmoeting ontdekken mensen de zin en de waarde van hun leven (LF 51; zie ook LF 46). Zonder ontmoeting kan er geen Kerk, geen gemeenschap en geen synodaliteit zijn. Daarom moet een echte ontmoeting worden verzorgd en gekoesterd.

Tijdens een van zijn ochtendmeditaties in de kapel van de Domus Sanctae Martae nodigde Franciscus zijn publiek uit om de “cultuur van ontmoeting” op te zetten tegen de “cultuur van onverschilligheid.”⁹ Zijn uitnodiging is om de “cultuur van ontmoeting” zich op een eenvoudige manier eigen te maken zoals Jezus deed. Dus niet alleen zien, maar ook kijken; niet alleen horen, maar ook luisteren; niet alleen mensen voorbijgaan, maar ook bij hen halt houden; niet alleen zeggen: “Wat jammer, arme mensen!”, maar jezelf toestaan om met mededogen geraakt te worden, “en dan dichterbij komen, aanraken en zeggen: ‘Huil niet’ en ten minste een druppel leven geven.”¹⁰

De band tussen evangelisatie en ontmoeting is volgens paus Franciscus heel sterk. In een catechese over de passie van het evangeliseren zegt hij dat evangelisatie “voortkomt uit de ontmoeting met Jezus.”¹¹ Zonder zo’n ontmoeting zou een missionaris iets anders verkondigen dan de boodschap die hem door Jezus is toevertrouwd. Evangelisatie begint daarom niet met strategieën of plannen, maar met ontmoeting en nabijheid. Het betekent mensen ontmoeten, luisteren naar hun verhaal en samen zoeken naar de aanwezigheid van God in hun leven. Zo handelde ook Christus zelf.

Paus Franciscus benadrukt dat evangelisatie christocentrisch is, d.w.z. Christus staat centraal in de evangelisatie. Volgens hem is de missie van de Kerk een voortzetting van de missie van Christus zelf. De zending van de Kerk is daarom de uitbreiding van Jezus’ eigen zending: het brengen van de Blijde Boodschap aan de armen, het verkondigen van vrijheid aan gevangenen, het geven van zicht aan blinden en het bevrijden van onderdrukten (Lc 4,18–19). De missie van de Kerk is dus niet onze eigen missie, maar die van Christus. De Kerk weerspiegelt de zending van Christus en zijn liefde voor de mensen. Voor Franciscus, “Jezus is ‘de eerste en de grootste verkondiger van het Evangelie’.”¹²

⁷ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 111.

⁸ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 1.

⁹ Franciscus, “For a Culture of Encounter.”

¹⁰ Franciscus, “For a Culture of Encounter.” Om dit thema te verdiepen, raad ik aan om te lezen in Wallenfäng en Cavadini, Pope Francis, 244–246. In dit boek, Wallenfäng en Cavadini tonen aan dat er in Franciscus een sterke link is tussen cultuur en ontmoeting.

¹¹ Franciscus, “Catechesis 4: The first apostolate.”

¹² Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 12.

Dit christocentrische karakter van de missie van de Kerk bepaalt hoe de Kerk werkt. Daarom moet elke hervorming of vernieuwing hiermee rekening houden. Geïnspireerd door de encycliek *Redemptoris Missio* van Johannes Paulus II ziet paus Franciscus missionaire en pastorale bekering als een antwoord op Jezus' oproep om eropuit te gaan en zich in te zetten voor de wereld. Net zoals paus Johannes Paulus II zei, benadrukt ook paus Franciscus dat de Kerk geen andere taak heeft dan aan iedere mens en aan de hele mensheid de Blijde Boodschap van Gods liefde te verkondigen in de wereld van vandaag.

De moderne wereld moet de vreugde van geloof en hoop vinden, en dat kan dankzij de herontdekking van het Evangelie, wat betekent de ontmoeting met de verrezen Christus. Het hernieuwen van de missionaire inzet in de Kerk is belangrijk, zodat mensen opnieuw de vreugde van het Evangelie kunnen ontdekken, zoals paus Franciscus schrijft in *Evangelii Gaudium*. De opdracht die Jezus aan zijn leerlingen gaf om het Evangelie te verkondigen is nog steeds niet voltooid. Daarom blijft het gebod "Verkondig het Evangelie" – '*Praedicate Evangelium*'–, (Mc 16,15) een van de belangrijkste taken van de Kerk.¹³ De toekomst van de Kerk ligt in haar missionaire karakter: zij moet eropuit gaan en mensen ontmoeten in al hun verscheidenheid. De Kerk bestaat om mensen naar God te brengen en Gods liefde aan de wereld te tonen. Daarom moet elke hervorming of vernieuwing de Kerk helpen haar missionaire zending beter te vervullen.

Wanneer we paus Franciscus lezen of naar hem luisteren, zien we een man met een sterke missionaire overtuiging. Hij maakt zich zorgen om mensen die de Blijde Boodschap nog niet hebben gehoord en herinnert de Kerk eraan dat haar eerste roeping missionair is. Tegelijk wordt de Kerk uitgenodigd om "de tekenen van de tijd" te lezen en zich aan te passen, zodat het Evangelie ook de mannen en vrouwen van onze tijd kan bereiken. Hij liet zich inspireren door de pastorale constitutie *Gaudium et Spes* van het Tweede Vaticaans Concilie over de Kerk in de moderne wereld. Daar staat dat 'De vreugde en de hoop, het leed en de angst van de hedendaagse mens, vooral van de armen en van alle lijdenden, zijn ook de vreugde en de hoop, het leed en de angst van Christus' leerlingen; en er is niets echt menselijks, of het vindt weerklink in hun hart.¹⁴ "Wil de Kerk deze taak kunnen vervullen, dan moet zij voortdurend de tekenen van de tijd bestuderen en ze trachten te verklaren in het licht van het Evangelie."¹⁵ Zo lezen we in *Gaudium et Spes*.

Deze oproep om de tekenen van de tijd te begrijpen werd een belangrijk thema tijdens het pontificaat van paus Franciscus. Het wijst op het belang van missionaire gemeenschappen die aanwezig zijn in de samenleving, zichtbaar zijn en in dialoog gaan met anderen.

In zijn boodschap voor Wereldmissiezondag 2019 benadrukte paus Franciscus dat de hele Kerk haar missionaire bewustzijn opnieuw moet herontdekken en versterken. Met "de hele Kerk" bedoelt hij dat iedere gedoopte gelovige deelneemt aan deze missionaire zending.¹⁶

Voor paus Franciscus is het belangrijk om groot te durven dromen. Dat zien we ook in zijn homilie tijdens de heilige Mis in de Sint-Pietersbasiliek op het hoogfeest van Christus Koning in 2020. Jongeren uit Panama waren naar Rome gekomen om het kruis van de Wereldjongerendagen door te geven aan jongeren uit Portugal. In zijn preek sprak paus Franciscus hen met deze woorden toe: "Laten we grote dromen niet opgeven. De Heer wil niet dat we onze horizon vernauwen of aan de zijlijn van het leven blijven staan."¹⁷

Dit herinnert ons eraan dat paus Franciscus aan het begin van zijn pontificaat zijn visie op de Kerk heeft uitgedrukt als een droom. Hij zei:

Ik droom van een missionaire keuze die in staat is alles te veranderen, opdat de gewoonten, de stijlen, de tijdschema's, de taal en iedere kerkelijke structuur een kanaal wordt dat meer dan voor de bescherming van zichzelf geschikt is voor de evangelisatie van de huidige wereld. De hervorming van de structuren, die vraagt om een nieuw pastoraal opzet, kan alleen in deze zin worden verstaan: ervoor zorgen dat zij allen meer missionair worden, dat het gewone pastoraal op ieder niveau expansiever en opener is, dat zij degenen die in de pastoraal werkzaam zijn, een voortdurende houding van "eropuit

¹³ Franciscus, "Praedicate Evangelium," 1.

¹⁴ Vatican II, "Gaudium et Spes," 1.

¹⁵ Vatican II, "Gaudium et Spes," 4.

¹⁶ Franciscus, "Baptized and Sent."

¹⁷ Franciscus, "Homily King of the Universe."

gaan” doet aannemen en zo het positieve antwoord begunstigt van al degenen aan wie Christus zijn vriendschap aanbiedt.¹⁸

De vraag blijft of deze droom ooit werkelijkheid zal worden.

2. Missionaire en pastorale bekering als criterium voor vernieuwing.

Het eerste hoofdstuk van de programmaverklaring van paus Franciscus, *Evangelii Gaudium*, geeft enkele richtlijnen die de hele Kerk kunnen helpen om “een nieuwe evangeliserende fase”¹⁹ te beginnen, met meer enthousiasme en dynamiek.²⁰

In deze korte maar belangrijke apostolische exhortatie herinnert paus Franciscus eraan dat evangelisatie vandaag nog steeds dringend nodig is. Tegelijk benadrukt hij dat de Kerk moet vernieuwen en missionair naar buiten moet gaan. Daarom moet de hele Kerk een nieuwe pastorale weg inslaan en niet gewoon verder doen zoals vroeger. Deze hervorming vereist dat de gehele Kerk “de noodzakelijke middelen inzet om verder te gaan op de weg van een nieuwe pastorale opzet, die de zaken niet kan laten zoals zij zijn.”²¹

Paus Franciscus werd sterk geïnspireerd door de brief van paus Benedictus XVI gericht aan de Vijfde Algemene Conferentie van de Latijns-Amerikaanse en Caribische bisschoppen in 2007. De toenmalige kardinaal Jorge Bergoglio speelde daar een belangrijke rol en leidde het comité dat het Aparecida-document opstelde. Hij kende dit document zeer goed. Wat de bisschoppen toen zagen als belangrijke uitdagingen voor de evangelisatie in Latijns-Amerika, bracht Franciscus later naar het niveau van de hele wereld. Volgens hem zijn de uitdagingen van de Kerk in Latijns-Amerika ook uitdagingen voor de universele Kerk. Deze uitdagingen werden als volgt beschreven:

Het katholieke geloof mag niet worden herleid tot alleen regels, verboden of losse devotionele praktijken. Ook mag het niet beperkt blijven tot af en toe deelnemen aan sacramenten of het herhalen van leerstellingen. Zo’n geloof verandert het leven van mensen niet en kan de uitdagingen van deze tijd niet doorstaan. Het grootste gevaar is een soort gewoonte-geloof, waarin alles normaal lijkt te verlopen, maar waarin het geloof langzaam verzwakt en zijn kracht verliest. Daarom moeten we opnieuw beginnen bij Christus. Christen zijn betekent niet alleen een morele keuze of een idee volgen, maar vooral een ontmoeting met Jezus, die ons leven een nieuwe richting en betekenis geeft.²²

Om op deze uitdagingen te reageren, zag de Kerk in Latijns-Amerika en het Caribisch gebied vijf belangrijke missionaire taken. Ten eerste: mensen helpen een persoonlijke ontmoeting met de verrezen Christus te hebben. Ten tweede: Christus volgen in eenvoud en nederigheid. Ten derde: bijzondere aandacht geven aan de armen en gemarginaliseerden. Ten vierde: zorg dragen voor de schepping. En ten vijfde: het Evangelie beter verbinden met de lokale culturen (inculturatie).

Het Aparecida-document maakt duidelijk dat dit alleen mogelijk is door een echte missionaire bekering, meer gemeenschap en meer solidariteit.²³ De gelijkenissen tussen dit document en *Evangelii Gaudium*, zes jaar later, zijn daarom duidelijk.²⁴

De uitdrukking “missionaire bekering”, die aansluit bij de aanbevelingen van het Tweede Vaticaans Concilie, werd een belangrijk thema in het pontificaat van paus Franciscus. Voor hem is dit een maatstaf voor pastorale en missionaire groei. Bkering begint in het hart en in de geest van de mens. Daarom vraagt ze eerst een diepe innerlijke verandering voordat ze zichtbaar kan worden in het leven en de werking van

¹⁸ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 27.

¹⁹ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 17.

²⁰ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 17.

²¹ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 25.

²² CELAM, “Aparecida,” 12. Met verwijzingen naar een conferentie van kardinaal Ratzinger in 1996 tijdens de vergadering van de voorzitters van de bisschoppencommissies van Latijns-Amerika voor de Geloofsleer in Guadalajara, Mexico, en de Apostolische Brief *Novo Millennio Ineunte* (2001) door Paus Johannes Paulus II, 28–29.

²³ CELAM, “Aparecida,” 245.

²⁴ Voor meer details over deze overeenkomsten raad ik aan Fernández en Rodari te lezen, *The Francis Project*.

de Kerk. Missionaire bekering vereist “verandering” en “permanente hervorming”²⁵. De Kerk heeft een duidelijke weg nodig om deze innerlijke en uiterlijke vernieuwing te realiseren. Voor paus Franciscus begint dit met een terugkeer naar de bron van het christelijk geloof.

Telkens wanneer wij trachten naar de bron terug te keren en de oorspronkelijke frisheid van het Evangelie terug te krijgen, verschijnen er nieuwe wegen, creatieve methoden, andere uitdrukkingsvormen, sprekendere tekenen, woorden die vol zijn van een vernieuwde betekenis voor de huidige wereld. In werkelijkheid is iedere authentieke evangeliserende activiteit altijd ‘nieuw’.²⁶

Als de Kerk werkelijk missionair wil zijn, moet zij zich voortdurend bekeren, haar structuren en gewoonten opnieuw bekijken in het licht van haar zending.

De oproep tot missionaire bekering betekent dat de Kerk moet terugkeren naar haar bron: Christus en zijn Evangelie. Deze bekering moet niet alleen innerlijk zijn, maar ook zichtbaar worden in het dagelijkse pastorale leven. In deze weg zien we al duidelijk de eerste stappen naar een synodale Kerk. Gelovigen worden uitgenodigd om samen op weg te gaan en nieuwe manieren te zoeken om het Evangelie te verkondigen in een wereld die snel verandert en waar de traditionele taal van het geloof niet meer wordt begrepen.

Franciscus roept alle gemeenschappen op hun missionaire identiteit te herontdekken, een ‘permanente staat van missie’ in te gaan en “de noodzakelijke middelen in te zetten om verder te gaan op de weg van een nieuw pastoraal opzet, die de zaken niet kan laten zoals zij zijn.”²⁷ Hervorming moet het hele wezen van de Kerk raken. Christenen worden uitgenodigd om missionair te leven. Dat betekent dat zij pessimisme, fatalisme en wantrouwen achter zich laten en “naar buiten gaan” om het Evangelie te delen. Bovenal is het een oproep aan de Kerk om trouw te blijven aan haar diepste missionaire identiteit, diepgeworteld in de oorspronkelijke opdracht: “Ga uit over de hele wereld en verkondigt het evangelie aan heel de schepping.” (Mc. 16,15-20). De Kerk kan niets anders zijn dan missionair en het verliezen van deze identiteit zou haar dood betekenen.

De Kerk wordt voortdurend opgeroepen om eropuit te gaan. Dat betekent: “zorg, bezorgdheid, bescherming.”²⁸ Deze drie sleutelwoorden stellen ons in staat de volgende uitspraak van paus Franciscus te begrijpen als een uitnodiging gericht aan de hele mensheid. Hij schreef:

Laten wij uitgaan om aan allen het leven van Jezus Christus aan te bieden. Ik herhaal hier voor heel de Kerk wat ik vele malen heb gezegd tegen de priesters en leken van Buenos Aires: ik geef de voorkeur aan een Kerk die gekneusd, gewond en vuil is, omdat zij langs de straten is uitgetrokken, boven een Kerk die ziek is, omdat zij gesloten is en uit gemakzucht zich vastklampt aan eigen zekerheden.²⁹

Missionaire bekering als een belangrijk kenmerk van een vernieuwde geloofsgemeenschap leidt tot mededogen voor de meest kwetsbare leden. Daardoor is een missionaire bekeerde Kerk een Kerk die zich niet langer terugtrekt (zelfreferentialiteit), maar eerder een Kerk die voortdurend nieuwe uitdagingen aangaat. Het is ook een Kerk die luistert naar de dringende behoeften van onze tijd. In plaats van een Kerk die de overblijfselen van haar verleden bewaart en behoudt, promoot Franciscus “Een Kerk die eropuit gaat naar de uiterste grenzen”³⁰.

3. We zijn allemaal missionarissen

Een belangrijk punt in de visie van paus Franciscus is dat evangelisatie niet alleen voor specialisten is. Iedere gedoopte christen is missionaris. Geïnspireerd door de leer van het Tweede Vaticaans Concilie en met zijn droom van een meer missionaire en open Kerk, herinnert Franciscus de gelovigen eraan dat evangelisatie niet alleen de taak is van een kleine groep missionarissen. Het is een opdracht voor alle

²⁵ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 26.

²⁶ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 11.

²⁷ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 25.

²⁸ Pawlina, *New Shepherds*, 279.

²⁹ Franciscus, “*Evangelii Gaudium*,” 49.

³⁰ Franciscus, “*Baptized and Sent*.”

gelovigen. Iedereen in de Kerk heeft de roeping om de Blijde Boodschap van Jezus Christus te delen.

Dit veranderde hoe we de Kerk en evangelisatie begrijpen. Vroeger dacht men bij missionarissen vaak aan mensen die naar verre landen reisden. Paus Franciscus laat ons zien dat missie ook dichtbij is: bij onze burens, collega's, vrienden en familie. Wij zijn allemaal missionarissen. Door ons doopsel maken we deel uit van de zending van God — de Vader, de Zoon en de heilige Geest. Daarom wordt iedere gedoopte christen geroepen om in het dagelijkse leven getuige te zijn van Christus: in het gezin, in het klooster of de gemeenschap, op het werk en in de samenleving. Paus Franciscus schrijft: "Iedere gedoopte, wat zijn functie in de Kerk en het niveau van de vorming in zijn geloof ook is, is een actief subject van evangelisatie."³¹ Missie gebeurt dus niet alleen ver weg, maar ook dichtbij.

Paus Franciscus verwijst naar de apostolische exhortatie *Christifideles Laici* van paus Johannes Paulus II om te laten zien dat "de kerkelijke gemeenschap en zending nauw met elkaar verbonden zijn".³² De missie van de Kerk helpt ons te beseffen dat wij allemaal deel uitmaken van dezelfde geloofsgemeenschap. Hoewel elke gemeenschap anders is, delen we dezelfde opdracht: onze comfortzone verlaten en moedig naar de randgebieden gaan waar mensen verlangen naar het licht van het Evangelie.

Paus Franciscus brengt twee aspecten van de missie samen: de individuele en de collectieve dimensie. Deze twee aspecten zijn hier van vitaal belang. De individuele dimensie van de missie van de Kerk bestaat uit de ervaring van missionaris zijn in het eigen dagelijks leven, in het gezin, in het klooster of geloofsgemeenschap, en op de eigen werkplek. Als individu deelnemen aan sociale debatten over onderwerpen als rechtvaardigheid en vrede is ook een manier om getuigenis van Christus te brengen. Het gebod van de Heer 'Ga en verkondig' raakt elk aspect van het christelijk leven, en we moeten niet wachten tot we volmaakt zijn voordat we aan de missie beginnen. Het zijn niet de meest perfecten die missionarissen zijn. Hij schrijft:

Iedere gedoopte vrouw en man, is een zending. Wie liefheeft, komt in beweging, wordt buiten zichzelf gedreven, wordt aangetrokken en trekt aan, geeft zich aan de ander en knoopt relaties aan die leven voortbrengen. Niemand is nutteloos en onbetekenend voor de liefde van God. Ieder van ons is een zending in de wereld, omdat hij de vrucht is van Gods liefde.³³

In deze paar lijnen hint Franciscus op de doopoproep van de leken om getuigen te zijn van Christus' liefde in het hart van een snel veranderende en complexe wereld. Geïnspireerd door Jezus' voorbeeld is hun levensstijl gericht op het weerspiegelen van hun geloof in een liefdevolle, barmhartige en rechtvaardige God.

De collectieve dimensie van de missie van de Kerk betekent dat deze missie een gezamenlijke taak is van de hele geloofsgemeenschap. Samen werken gelovigen aan evangelisatie, vieren zij de sacramenten en zetten zij zich in voor de samenleving. De Kerk zet zich ook in voor gerechtigheid, het bestrijden van onrecht en het bevorderen van vrede, vreugde en welzijn voor iedereen (vgl. Mt 5,1–12). Daarom ondersteunen de Kerkgemeenschappen ook concrete projecten, zoals die van Missio. Denk bijvoorbeeld aan projecten voor de bescherming van jonge en kwetsbare meisjes, ondersteuning van weeshuizen, de bouw van ziekenhuizen en initiatieven voor onderwijs. Zo deelt de Kerk in de vreugde en het verdriet van mensen en organiseert zij verschillende activiteiten om haar zending te vervullen. In deze gezamenlijke missie heeft ieder lid van de gemeenschap zijn eigen plaats en verantwoordelijkheid.

Voor paus Franciscus speelt de plaatselijke Kerk hierbij een belangrijke rol. Zij moedigt alle gelovigen aan om missionaire leerlingen te zijn en een zichtbaar teken te worden van een vernieuwde en meer menselijke wereld.³⁴

In beide aspecten begint, groeit en bloeit de missie van de Kerk door de ontmoeting met de verrezen Christus, op individueel of collectief niveau. Franciscus schrijft:

³¹ Franciscus, "Evangelii Gaudium," 120.

³² Franciscus, "Evangelii Gaudium," 23.

³³ Franciscus, "Baptized and Sent," 06 2019

³⁴ Zie Vatican II, *Lumen Gentium*, 9.

We hoeven niet te wachten tot we perfect zijn en een lange weg hebben afgelegd door Jezus te volgen om over Hem te getuigen, nee. Onze getuigenis begint vandaag, daar waar we wonen. En het begint niet met het proberen anderen te overtuigen, niet met overtuigen: maar door elke dag getuige te zijn van de schoonheid van de Liefde die ons heeft aangekeken en ons heeft opgetild. En het is deze schoonheid, het getuigen van deze schoonheid, die mensen zal overtuigen — niet van onszelf te getuigen, maar van de Heer zelf.³⁵

4. Een Kerk die naar de periferieën gaat

Toen paus Franciscus voor het eerst sprak tot de mensen op het Sint-Pietersplein na zijn verkiezing, zei hij dat de kardinalen een paus hadden verkozen van “bijna het einde van de aarde”.³⁶ Daarmee verwees hij naar zijn afkomst uit Latijns-Amerika. Deze uitspraak maakte meteen duidelijk dat het thema centrum en periferie belangrijk zou worden in zijn visie op de Kerk.

Al vóór zijn verkiezing had de toenmalige kardinaal Jorge Bergoglio een beeld van de Kerk beschreven als een Kerk die naar buiten gaat. “Zij moet zich niet alleen richten op geografische periferieën, maar ook op existentiële periferieën: plaatsen waar mensen lijden onder armoede, onrecht, uitsluiting, onverschilligheid of spirituele leegte.”³⁷ Deze periferieën bevinden zich niet enkel in wat men “arme landen” noemt, maar overal ter wereld.

Paus Franciscus was als aartsbisschop van Buenos Aires bekend om zijn eenvoudige levensstijl en zijn bezoeken aan de sloppenwijken. Hij riep de Kerk op om haar comfortzone te verlaten en mensen aan de rand van de samenleving te bereiken. Met zijn pontificaat wil Franciscus dat de Kerk meer aandacht geeft aan deze periferieën. De Kerk moet geleidelijk weg van het centrum naar de vergeten periferie van het menselijk bestaan. Periferieën zijn niet alleen afgelegen of arme gebieden, maar ook situaties waarin mensen zich vergeten, uitgesloten of zonder zin in het leven voelen. Ze bestaan overal: in arme én rijke landen. Periferie zou dus geen abstract concept moeten zijn. Het zijn zichtbare plekken op een kaart, plekken waar mensen wonen.

De moderne samenleving bevat volop existentiële periferieën die groeien, volgend op sociale structuren van onrecht. In Franciscus’ visie op de Kerk als een gemeenschap in permanente missionaire bekering is het concept van periferie geworteld in de voorkeursoptie voor de armen. Het dient als kritiek op ongelijkheden in onze samenlevingen, waarbij wordt aangedrongen op een verschuiving in perspectief van het machtige “centrum” naar de verwaarloosde “rand” van de wereld, dat wil zeggen de plekken waar armen en kwetsbaren wonen die speciale aandacht en zorg verdienen. Het is een concept dat ook globalisering en wereldpolitiek raakt.

In zijn visie hangt dit nauw samen met de voorkeursoptie voor de armen. De Kerk moet aandacht hebben voor mensen die lijden onder ongelijkheid, armoede en onrecht. Daarom bekritiseert Franciscus ook systemen die grote sociale en economische ongelijkheid veroorzaken.

Een duidelijk voorbeeld hiervan was zijn bezoek aan Lampedusa in 2013.³⁸ Daar sprak hij over de “globalisering van onverschilligheid” tegenover migranten die hun leven riskeren op zee. Hij riep de wereld op om opnieuw medeleven en verantwoordelijkheid te tonen voor mensen die lijden.

Volgens Franciscus moet de Kerk haar comfortzone verlaten en de gemarginaliseerden ontmoeten. Dat betekent de armen, uitgeslotenen en mensen die lijden nabij zijn. Alleen zo kan de Kerk een geloofwaardig getuigenis geven van Christus.

“In deze geglobaliseerde wereld, zegt hij, zijn we vervallen in geglobaliseerde onverschilligheid. We zijn gewend geraakt aan het lijden van anderen: het doet mij niets, het gaat mij niet aan, het gaat mij niets

³⁵ Franciscus, “Homily King of the Universe.”

³⁶ Pullella, “New Pope Francis.”

³⁷ Bergoglio, “Remarks at the pre-Conclave.”

³⁸ Franciscus, “Visite to Lampedusa.”

aan!”³⁹ Door een “cultuur van comfort, die ons alleen aan onszelf doet denken, ongevoelig maakt voor de kreten van anderen” te weerleggen en een samenleving in twijfel te trekken die “is vergeten hoe te huilen” en haar gevoel voor mededogen en menselijke verantwoordelijkheid is verloren, benadrukte hij dat, of je het nu wilt of niet, iedereen een “broer en zus” is. Hij betreurde uiteindelijk het feit dat er mensen zijn die “de armoede van anderen uitbuiten, mensen die leven door het leed van anderen.”⁴⁰ Dit is onaanvaardbaar. De Kerk moet de cultuur van geglobaliseerde onverschilligheid onder ogen zien, die miljoenen levens heeft gekost.⁴¹

Zoals vaak gezegd vanaf het begin van Franciscus’ pontificaat, is de Kerk wat zij zou moeten zijn wanneer zij haar centrum verlaat. Dat betekent naar de onbekende en onzekere periferie van het menselijk bestaan gaan. Het is bedoeld om “tegemoet te gaan, (naar) hen die ver zijn, te zoeken en te komen naar de kruispunten van de wegen om degenen die worden uitgesloten, uit te nodigen.”⁴² Het kan erg moeilijk zijn om de bloedende wonden van het menselijk bestaan te ontdekken en aan te raken. De Kerk moet echter deze verzoenende en levengevende beweging uitvoeren om getuigenis te kunnen afleggen van de levende Christus. Tijdens een bezoek aan België in september 2024 was paus Franciscus bedroefd door de aangrijpende verhalen van seksueel misbruik in de Kerk, alsook “de praktijk van ‘gedwongen adopties’ die ook in België plaatsvond tussen de jaren 1950 en 1970.”⁴³ Hij drong bij de Kerk in België erop aan om “altijd in zichzelf de kracht te vinden om helderheid te brengen en zich nooit aan de overheersende cultuur te conformeren, zelfs wanneer die cultuur op manipulatieve wijze waarden gebruikt die uit het Evangelie zijn afgeleid, en daaruit onechte conclusies trekt die lijden en uitsluiting veroorzaken.”⁴⁴ Dezelfde oproep tot de Kerk en politieke autoriteiten werd gedaan door Franciscus, die, diep geraakt door de humanitaire crisis in Zuid-Soedan, politieke leiders opriep het vredesproces te versnellen om miljoenen mensen te bevrijden die jaren van conflict en onrecht hadden meegemaakt. Dat zijn andere periferieën van het menselijk bestaan waarvoor de Kerk als stem moet opkomen voor de stemlozen.⁴⁵

Veiligheid en comfort achter je laten en reiken naar de harde ‘periferie’ van het menselijk bestaan is een must voor de Kerk van de 21^e eeuw. De wereld verandert snel. En deze veranderingen brengen een nieuwe cultuur met zich mee, terwijl ze nieuwe soorten periferieën creëren. De digitale wereld is al begonnen met het creëren van nieuwe ‘periferieën’ die de Kerk in haar missie niet mag negeren. In zijn Boodschap voor de Wereldcommunicatiedag (2014) wees Franciscus op de andere vaak vergeten periferieën van het menselijk bestaan, namelijk de digitale periferieën, die ook vertroebeld zijn door mensen die uitgeput zijn, op zoek naar een meer persoonlijke en inspirerende ontmoeting. Daarom moet de Kerk ook daar aanwezig zijn en het Evangelie brengen. Hij zegt:

Als er een keuze moet worden gemaakt tussen een gekwetste Kerk die de straat op gaat en een Kerk die lijdt aan zelfingenomenheid, geef ik zeker de voorkeur aan het eerste. Die ‘straten’ zijn de wereld waar mensen leven en waar ze zowel effectief als affectief bereikbaar zijn. De digitale snelweg is er één van, een straat vol mensen die vaak pijn hebben, mannen en vrouwen die op zoek zijn naar redding of hoop. Via het internet kan de christelijke boodschap ‘tot aan het uiteinde van de aarde’ reiken (Hand 1, 8). De deuren van onze kerken openhouden betekent ook dat we ze openhouden in de digitale omgeving, zodat mensen, ongeacht hun levenssituatie, kunnen binnenkomen en zodat het Evangelie iedereen kan bereiken. We zijn geroepen te laten zien dat de Kerk een thuis voor allen is.⁴⁶

Franciscus, bekend in de straten van Buenos Aires als “padre Jorge,” koos voor een Kerk die aanwezig is waar mensen zijn, in de vertroebelde digitale en echte straten van het menselijk bestaan. Mensen staan daar en hebben concrete tekenen van solidariteit nodig. De Kerk van vandaag wordt dus geroepen om naar buiten te gaan: naar de zichtbare en onzichtbare periferieën van het menselijk leven. Zij moet een open,

³⁹ Franciscus, “Visite to Lampedusa.”

⁴⁰ Franciscus, “Visite to Lampedusa.”

⁴¹ Franciscus, “Evangelii Gaudium,” 62–63.

⁴² Franciscus, “Evangelii Gaudium,” 24.

⁴³ Franciscus, “Meeting with the Authorities.”

⁴⁴ Franciscus, “Meeting with the Authorities.”

⁴⁵ Franciscus, “Meeting with Authorities.”

⁴⁶ Franciscus, “Message of Pope Francis.”

gastvrije en barmhartige gemeenschap zijn, die luistert naar de stem van de armen en opkomt voor hen die geen stem hebben.

5. Een synodale Kerk: Zending omzetten in een manier van Kerk-zijn

Het synodale proces – de synode over synodaliteit (2021–2024) – dat paus Franciscus heeft gestart, vormt het kroonwerk van zijn pontificaat. Synodaliteit betekent letterlijk “samen op weg gaan”. Het verwijst naar een Kerk waarin alle gelovigen luisteren naar elkaar en samen onderscheiden hoe zij de missie van Christus vandaag kunnen beleven. De paus noemt synodaliteit “een pad dat God van de Kerk van het derde millennium verwacht.”⁴⁷ Synodaliteit moet dus onze manier van denken over missie veranderen. Missie is niet alleen iets wat de Kerk doet, maar iets wat zij is.

Door synodaliteit droomde paus Franciscus ervan de Kerk een nieuwe missionaire dynamiek te geven, zowel van binnenuit als naar buiten toe. In zijn openingsrede van de synode sprak hij duidelijk de wens uit om de Kerk wereldwijd te vernieuwen. Hij nodigde alle gelovigen uit om samen op weg te gaan, geleid door de heilige Geest, naar elkaar te luisteren en zo een echt missionaire Kerk te worden. In zijn studie van paus Franciscus’ visie op de zending van de Kerk in de 21ste eeuw merkt William P. Gregory op dat veel katholieken misschien minder met missie bezig zijn omdat zij niet goed begrijpen waartoe zij geroepen zijn.⁴⁸

Als de geschiedenis Johannes XXIII herinnert als ‘de paus van het Concilie’ omdat hij in 1962 het Tweede Vaticaans Concilie bijeenriep, dat de Kerk vernieuwde en haar dichter bij de moderne wereld bracht, dan zal Franciscus waarschijnlijk herinnerd worden als de paus die synodaliteit centraal stelde in de missie van de Kerk. Zoals in het synodedocument *Instrumentum Laboris* wordt gezegd: synodaliteit is niet alleen een doel, maar een gezamenlijke weg die alle gelovigen samengaan.

Franciscus benadrukte voortdurend de missionaire identiteit van de Kerk en de gedeelde verantwoordelijkheid van alle gelovigen in deze zending. Volgens theoloog Jean Join-Lambert toont hij daarbij een bijzonder vermogen “om traditie en innovatie met elkaar te verbinden”.⁴⁹ Voor Franciscus is missie geen plan of programma, maar een manier van leven. De Kerk heeft niet alleen een missie – zij is missie.

Deze visie verandert hoe we naar de Kerk kijken. Missie wordt de kern van het Kerk-zijn en bepaalt haar prioriteiten, relaties en activiteiten. De verkondiging van het Evangelie hoort wezenlijk bij wat het betekent Kerk te zijn. Synodaliteit helpt daarbij, omdat zij de manier is waarop de Kerk leeft en handelt: het volk van God dat samen op weg is, samen luistert en samen deelneemt aan de evangelisatie.

Dat de Kerk geen missie meer heeft maar dat Kerk zelf missie is, dit is een verschuiving die het gehele begrip wijzigt van de prioriteiten, relaties en projecten van de Kerk voor de toekomst. Missie is onze manier van Kerk-zijn. Voor de Kerk is de verkondiging van het Evangelie inherent aan wat het betekent om Kerk te zijn en gemeenschap te vormen. Synodaliteit daarentegen is “de specifieke *modus vivendi et operandi* van de Kerk, het volk van God, die haar wezen openbaart en inhoud geeft als gemeenschap wanneer al haar leden samen onderweg zijn, en samen actief deelnemen aan haar evangelisatiemissie.”⁵⁰

Franciscus’ droom van een “missionaire keuze die alles kan veranderen”⁵¹ komt tot uiting in het synodale proces. De Kerk wordt gezien als een pelgrimskerk die zich blijft ontwikkelen en steeds opnieuw wordt uitgenodigd tot synodale bekering. Zo kan zij nieuwe manieren vinden om het Evangelie te verkondigen in een gesecculariseerde wereld.

⁴⁷ Franciscus, “Ceremony Commemorating.”

⁴⁸ Zie Gregory, “Pope Francis’s Effort,” 8

⁴⁹ Join-Lambert, “The Synodal Legacy of Francis.”

⁵⁰ XVI Gewone Algemene Vergadering van de Bisschoppensynode, “Instrumentum Laboris,” 7.

⁵¹ Franciscus, “Evangelii Gaudium,” 27.

Synodaliteit helpt de Kerk zich voortdurend te vernieuwen. Zonder synodaliteit zou de afstand tussen Kerk en wereld groter worden. Tegelijk is het groeien naar een echt synodale Kerk een proces dat tijd vraagt. Het vraagt om “gezamenlijk onderscheidingsvermogen, goede besluitvorming en een cultuur van transparantie, verantwoordelijkheid en evaluatie.”⁵²

Conclusie

Samenvattend kunnen we zeggen dat paus Franciscus drie belangrijke accenten heeft gelegd in het denken over missie.

Ten eerste herinnert hij de Kerk eraan dat missie haar identiteit is. Als visionair leider zag paus Franciscus vanaf het begin van zijn pontificaat dat er iets moest veranderen in de Kerk. Hij moest echter nog zoeken naar een manier om die verandering concreet vorm te geven. Het onderscheid tussen wat de Kerk is (*modus essendi*) en hoe zij leeft en handelt (*modus vivendi et operandi*) werd een belangrijk uitgangspunt voor zijn visie op de Kerk. Hoewel de Kerk zich doorheen de geschiedenis heeft ontwikkeld, moet zij volgens Franciscus een synodaal pad volgen. Zo kan zij de wonden uit het verleden helen door vergeving en verzoening, en tegelijk beter inspelen op de uitdagingen van het derde millennium.

Ten tweede benadrukt hij dat missionaire bekering noodzakelijk is om deze identiteit te herontdekken. De bijzondere kracht van paus Franciscus ligt in zijn vermogen om traditie en vernieuwing met elkaar te verbinden. Daardoor kon hij de visie van het Tweede Vaticaans Concilie volledig omarmen en tegelijk verder uitwerken. Franciscus was zich sterk bewust van de grote uitdagingen van onze tijd. Daarom erkende hij dat het synodale proces moet worden vernieuwd, zodat de missionaire Kerk beter kan inspelen op de belangrijke vragen van vandaag. Hij zegt: “De wereld waarin wij leven, en waarin wij geroepen zijn lief te hebben en te dienen, zelfs met haar tegenstrijdigheden, vraagt dat de Kerk de samenwerking op alle gebieden van haar zending versterkt. Het is precies dit pad van synodaliteit dat God van de Kerk van het derde millennium verwacht.”⁵³

Ten derde toont paus Franciscus dat synodaliteit de weg is waarop de Kerk vandaag missionair kan leven. De toekomst van de Kerk zal daarom afhangen van haar vermogen om tegelijk missionair en synodaal te zijn. Franciscus droomt van een synodale Kerk: een Kerk die bereid is een synodale vernieuwing te ondergaan, die luistert en begrijpt dat luisteren meer betekent dan alleen horen. Het gaat om wederzijds luisteren, waarbij iedereen iets van elkaar kan leren.

⁵² Franciscus, “Synode on Synodality,” §11.

⁵³ Paus Franciscus, “50th Anniversary.”

Bibliografie

Apanews. “Voice for the Voiceless’—Africa Reacts to Pope Francis’s Death.” April 21, 2025.
<https://apanews.net/voice-for-the-voiceless-africa-reacts-to-pope-franciss-death/>.

Benedict XVI. “Homily at Mass for the Opening of the Fifth General Conference of the Latin American and Caribbean Bishops (May 13, 2007), Aparecida, Brazil.” Vatican, Va.

Falasca, Stefania. “Mission, Pope Francis’ ‘Main Road.’” Fides.org, May 4, 2025.
https://www.fides.org/en/news/76312-Mission_Pope_Francis_main_road.

Fernández, Víctor Manuel, and Paolo Rodari. *The Francis Project: Where He Wants to Take the Church*. Paulist Press, 2016.

Ferrara, Pasquale. “The Concept of Periphery in Pope Francis’ Discourse: A Religious Alternative to Globalization?” *Religions* 6:1 (2015) 42–57. <https://doi.org/10.3390/rel6010042>.

Francis. “Apostolic Constitution Praedicate Evangelium: On the Roman Curia and Its Service to the Church in the World.” March 19, 2022. Vatican,
https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/20220319-costituzione-ap-praedicate-evangelium.html.

https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/20220319-costituzione-ap-praedicate-evangelium.html.

———. “Apostolic Exhortation Evangelii Gaudium.”

https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html.

———. “Apostolic Journey to the Democratic Republic of the Congo and South Sudan (Ecumenical Peace Pilgrimage to South Sudan) [January 31–February 5, 2023]. Meeting with Authorities, Civil Society and the Diplomatic Corps. Address of His Holiness.”

https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2023/february/documents/2023_0203-autorita-sudsudan.html.

———. “Apostolic Journey to Luxembourg and Belgium (September 26–29, 2024). Meeting with the Authorities and the Civil Society. Address of His Holiness.”

https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2024/september/documents/2024_0927-belgio-autorita.html.

———. “Audience with Participants in the General Chapters of the Order of the Mother of God, the Basilian Order of Saint Josaphat, and the Congregation of the Mission.”

<https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2022/07/14/220714b.html>.

———. “Ceremony Commemorating the 50th Anniversary of the Institution of the Synod of Bishops.”

https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/october/documents/papa-francesco_20151017_50-anniversario-sinodo.html.

———. “General Audience. January 11, 2023. Catechesis: The Passion for Evangelization: The Believer’s Apostolic Zeal. The Call to the Apostolate (Mt 9:9–13).”

<https://www.vatican.va/content/francesco/en/audiences/2023/documents/20230111-udienza-generale.html>.

———. *Hope: The Autobiography*. Translated by Richard Dixon, with Carlo Musso. Penguin Viking, 2025.

———. “Message for World Mission Day 2019: Baptized and Sent: The Church of Christ on Mission in the World.” https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/missions/documents/papa-francesco_20190609_giornata-missionaria2019.html.

———. “Message for the 48th World Communications Day: Communication at the Service of an Authentic Culture of Encounter.”

https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html.

———. “Misericordiae Vultus: Bull of Indiction of the Extraordinary Jubilee of Mercy.”

https://www.vatican.va/content/francesco/en/bulls/documents/papa-francesco_bolla_20150411_misericordiae-vultus.html.

———. *The Church of Mercy*. London: Darton, Longman & Todd, 2014.

———. “Visit to Lampedusa. Homily of Pope Francis.”

https://www.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130708_omelia-lampedusa.html.